ژانرهای سینمایی

رافائل موآن
ترجمهٔ علی عامری مهابادی

www.ketab.ir

سرشناسه: موآن، رافائل
Moine, Raphaëlle
عنوان و نام پدیدآور: ژانرهای سینمایی / رافائله موآن؛ مترجم علی عامری مهابادی.
مشخصات نشر: تهران، مینوی خرد، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری: ۲۶۰ ص. مصور.
شابک: ۶-۸-۹۰۷۶۰-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا
یادداشت: کتاب حاضر از متن انگلیسی با عنوان "*Cinema Genre*" به‌فارسی ترجمه شده است.
یادداشت: عنوان اصلی: *Les genres du cinéma*
یادداشت: کتابنامه.
یادداشت: نمایه.
موضوع: فیلم ـ انواع
شناسهٔ افزوده: عامری مهابادی، علی، مترجم.
رده‌بندی کنگره: ۱۳۸۹ ۸/۲م؛ PN ۱۹۹۵
رده‌بندی دیویی: ۷۹۱/۴۳
شمارهٔ کتابشناسی ملی: ۲۲۳۷۳۵۰

انتشارات مینوی خرد

ژانرهای سینمایی

رافائل موآن
Cinema Genre
Raphaëlle Moine, Wiley-Blackwell © 2008
ترجمهٔ علی عامری مهابادی
ویراستهٔ کارگاه مینوی خرد
(مازیار اسلامی، مسعود قاسمیان)
طراح جلد: مهران رمانی
صفحه‌آرا: محمدرضا فریدونی
لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپ راستین
چاپ اول ۱۳۹۳
۱۱۰۰ نسخه، قیمت: ۱۳۵۰۰ تومان
حقوق چاپ و نشر محفوظ است
انتشارات مینوی خرد، بلوار میرداماد، خیابان شاه‌نظری
خیابان دوم، شمارهٔ ۲۲، واحد ۲۲
تلفن: ۲۲۹۲۲۰۱۱، ۲۲۲۵۶۹۴۲، ۲۲۲۵۷۷۱۶
شابک: ۶-۸-۹۰۷۶۰-۶۰۰-۹۷۸
www.minooyekherad.com

www.ketab.ir

فهرست مطالب

۸ پیش‌گفتار
۱۴ مقدمه

۲۳ فصل یک: در جنگل ژانر
۵۱ فصل دو: در جست‌وجوی قواعد ژانر
۸۷ فصل سه: هدف از پیدایش ژانرها چیست؟

www.ketab.ir

۱۲۱ فصل چهار: هویت‌های ژانری فیلم
۱۵۵ فصل پنج: چگونه به مفهوم تاریخ ژانر بیندیشیم؟
۱۹۱ فصل شش: ژانر بر زمینهٔ اجتماعی، فرهنگی و سینمایی

۲۲۷ نتیجه‌گیری

۲۳۲ کتاب‌شناسی
۲۴۰ واژه‌نامه
۲۴۸ فیلم‌شناسی

www.ketab.ir

چه چیز مدام ما را به همان پرسش‌های قبلی پیرامون سینما برمی‌گرداند، پرسش‌هایی دربارهٔ مؤلف‌بودن، تولید ملی، خصوصیات رسانه‌ها، لذت‌ها و نارضایتی‌ها و در این‌جا ژانر؟ چرا هنوز سؤالات خاصی مطرح هستند که پژوهشگران را به تفکر و گفت‌وگو وامی‌دارند؟ قطعاً خود من هم پاسخ این سؤال‌ها را نمی‌دانم ولی مایهٔ خشنودی است که کتاب ژانرهای سینمایی را به مخاطبان جدید معرفی کنم. کتاب رافائل موآن که آلیستر فاکس و هیلاری رَدنر به‌انگلیسی ترجمه کرده‌اند اثری تحسین‌برانگیز و اصیل است که به مجموعه‌ای درخشان از پژوهش‌های اخیر درمورد این موضوع می‌پیوندد، آثاری که مؤلفان نامداری از جمله ریک آلتمن و استیو نیل جزو پدیدآورندگانشان هستند. ژانرهای سینمایی که ترکیبی از پژوهش‌های اروپایی-امریکایی هستند مروری فشرده و دقیق بر پرسش‌هایی پیرامون تولید، مؤلفه‌های متنی و کارکردهای اجتماعی فیلم‌ها دارند، پرسش‌هایی که کارکنان صنعت سینما، مخاطبان و پژوهشگران احساس می‌کنند که باید آن‌ها را در کنار هم قرار دهند. علاوه‌براین، موآن مجموعه‌ای از نمونه‌ها را برای توضیح دیدگاه‌های مختلف می‌آورد. نمونه‌های مذکور، سیطرهٔ متعارف در پژوهش‌های انگلیسی‌زبان را که مبتنی بر مثال‌هایی از سینمای هالیوود هستند زیر پا می‌گذارند. پرداختن به این موضوع از دیدگاه یک پژوهشگر فرانسوی منجر به ارائهٔ نمونه‌های فراوانی از سینمای اروپا شده است که به درک فراملی از الگوهای فیلم‌سازی جان تازه‌ای

www.ketab.ir

می‌بخشند. گرچه طبعاً همهٔ ما نیاز داریم که آشنایی‌مان با ژانرهای سینمایی را فراتر از این قلمروها بسط و گسترش دهیم.

آن‌چه از ترکیب مناسب این پژوهش به‌دست می‌آید و آن‌چه باعث می‌شود موان از بقیه پیشی بگیرد پرداختن به نتایج پژوهش‌های قبلی است و این‌که چه چیزهایی هنوز باید بررسی شود. از نظر او یکی از موضوعات اصلیِ توضیح کارکردهای اجتماعی فیلم‌هایی است که الگوهای متنی را تکرار می‌کنند. موان خاطرنشان می‌کند که پژوهشگران توضیحات ایدئولوژیک و آیینی را به فیلم‌ژانرها نسبت داده‌اند. نظریه‌های ایدئولوژیک، چنانچه عموماً مشاهده شده‌اند، این باور را القا می‌کنند که لذاتی که تماشاگر هنگام تماشای چنین فیلم‌هایی می‌برد شبهه‌ناک است ــ این‌که فیلم‌ها یا کارکردی سرکوب‌گرانه دارند یا فریبکارانه. ازسوی‌دیگر نگره‌های آیینی لیبرال‌اند چراکه لذت‌ها را باعث ایجاد جوامع و تقویت باورهای فرهنگی می‌دانند. موان این ایراد مهم را طرح می‌کند که هر دو رویکرد تعابیر معاصرتری را که از بینندگان ارائه شده است نادیده می‌گیرند، تعابیری که تماشاگران را افرادی هدفمند فرض می‌کنند که از درجه‌ای از عاملیت در تفسیر و جذب فیلم‌هایی که می‌بینند برخوردارند.[1] درواقع پژوهش پیرامون بینندگان فیلم‌های کالت[2] نشان می‌دهد که برخی از مخاطبان همواره و به‌طور مداوم فرمول‌های مشابهی را می‌طلبند و برخی دیگر از بینندگان حتی یک فیلم را چند بار تماشا می‌کنند. باربارا کلینگر در کتاب اخیرش فراسوی مالتپلکس (۲۰۰۶) بررسی‌ای انجام داده که مطابق با آن دانشجویان کالج او حداقل پنج دلیل برای تماشای مکرر فیلم‌ها ارائه داده‌اند: لذت از آشنایی با فیلم، میل تسلط‌یافتن بر یک فیلم پیچیده، این اطمینان که حس‌وحال خاصی را که می‌طلبند به‌دست خواهند آورد، لذت از بازیابی تجربه‌ای که قبلاً از سر گذرانده‌اند و درک فیلم و تسلط کامل بر آن برای به‌کارگیری آن در تبادلات اجتماعی با دوستانشان.

به‌علاوه، موان براین‌اساس با کارکردهای ایدئولوژیک و آیینی مخالفت می‌ورزد که مخاطبان را همگن (یا یکسان) می‌پندارند. مسلماً طیف گستردهٔ ژانرهای سودآور نشان می‌دهد که کارکردهای ایدئولوژیک یا آیینی که ممکن است در این ژانرها وجود داشته باشد لزوماً برای همه جذاب یا تأثیرگذار نیستند. ازاین‌گذشته یکی از نتایج ممکنِ نیروی تازه‌ای که به مطالعات ژانر وارد شده است امکان بالقوه برای پژوهش با روش‌هایی

---

۱. مفهوم عاملیت (agency) مفهومی کلیدی در نظریهٔ فیلم است که در گفتمان نقد ایدئولوژیک به خصلتی در سینمای هالیوود اشاره دارد که کنترل و نظارت و اختیار فرایند تفسیر و جذب فیلم را برعهده دارد، به‌تعبیری همان کارکرد ایدئولوژیک این فیلم‌ها. اما در عرصهٔ نظریه‌های دریافت که جایگاه مخاطب و تماشاگر را سوبژکتیو می‌دانند این نقش عاملیت به تماشاگر تفویض می‌شود. درواقع اویست که به‌شکل «آگاهانه و فعال از متن یک فیلم معنا و خوانش موردنظرش را تولید می‌کند و دیگر آن موجود منفعلی نیست که ایدئولوژی فیلم بتواند او را استیضاح کند. ــ م.

۲. cult films: فیلم‌هایی ناشناخته با شخصیت‌های غریبی که معمولاً طرفداران خاص، وفادار و محدودی دارند. هرچند برخی از این آثار اکنون فیلم‌هایی کلاسیک قلمداد می‌شوند. لیزی رایدنر (چاپر، ۱۹۶۶)، پرتقال کوکی (کوبریک، ۱۹۷۱)، بلید رانر (اسکات، ۱۹۸۲) و رد مالهالند (لینچ، ۲۰۰۱) جزو نمونه‌های برجستهٔ فیلم کالت هستند. ــ م.

www.ketab.ir

ظریف‌تر درمورد انواع مخاطبانی‌است که از ژانرهای خاصی لذت می‌برند یا هیچ‌گاه به تماشای برخی از انواع خاص فیلم نمی‌روند.

موآن به طرفداری از رویکرد عمل‌گرایانهٔ معنایی-نحوی[1] آلتمن به استدلال پیرامون تحلیل مؤلفه‌های متنی در فیلم‌ژانرها می‌پردازد. کاربرد این رویکرد بسیار فراتر از تحقیقی است که درباب کارکردهای اجتماعی و مخاطبین ژانر موزیکال ارائه می‌کند و شامل ژانرهای دیگر هم می‌شود. موآن توضیح می‌دهد که بنابر مطالعهٔ آلتمن، مؤلفه‌های معنایی فیلم شامل موارد زیر می‌شوند: قالب داستانی آن، مدت نمایش فیلم (درقالب فیلم بلند)، شخصیت‌هایی که درقالب زُمنس به‌صورت زوج درمی‌آیند، اجراهایی که متناسب با ریتم موسیقی است، صداهای دنیای داستانی و درونی فیلم و صداهای دنیای موزیکال. مؤلفه‌های نحوی فیلم موزیکال شامل روایتی است که به‌تناوب میان این شخصیت‌های زوج‌شده می‌گذرد، به هم پیوستن عشاق همراه با توالی سایر کنش‌ها در داستان، کاربرد موسیقی و رقص برای تأکید بر این رویدادهای علّی، ایجاد تداوم، همچنین این امکان است که مؤلفه‌های صوتی فیلم اهمیت بیشتری نسبت به پیش‌برد روایی داشته باشند.

آن‌چه روش معنایی-نحوی را تبدیل به رویکرد متنی توان‌مندی می‌کند سهولت روش مذکور در بررسی این موضوع است که چگونه جایگزینی‌ها و تغییرات در مؤلفه‌های گوناگون می‌توانند منجر به تغییر در ژانر شوند، بدین‌ترتیب امکان پدیدآوردن تاریخی توصیفی از تغییر و دگرگونی ژانری را فراهم می‌آورند. پس شاید پژوهش‌گران بخواهند کوشش کنند که تاریخ درحال‌تغییر فیلم موزیکال در هالیوود (مثال آلتمن مربوط به موزیکال‌های هالیوودی در دهه‌های ۱۹۲۰ تا ۱۹۶۰ است) یا معانی و انواع نحو[2] در فیلم‌های موزیکال کشورهای گوناگون را ترسیم کنند. همچنین شاید آن‌ها معناشناسی و نحوشناسی سایر ژانرها را نیز صورتبندی کنند. شاید نسخه‌هایی از زُمنس، فیلم ترسناک، وسترن، گنگستری، ملودرام یا فیلم‌های جنگی برای بررسی ساده‌تر باشند. ازسوی‌دیگر شاید ژانرهایی که به‌طور مرسوم شناخته شده‌اند از جمله فیلم زنان، کمدی، کالت، حماسی، علمی-تخیلی یا فیلم‌های اجتماعی دشوارتر باشند.

سومین عرصه برای پژوهش‌های بعدی شامل پرسش درمورد این موضوع است که آیا هر نوع گروه‌بندی فیلم‌ها ژانری را تشکیل می‌دهد یا نه. موآن پژوهش درباب سال‌های آغازین سینما را بررسی می‌کند که فیلم‌ها را براساس نحوهٔ فروش‌شان به رده‌های مختلف تقسیم‌بندی می‌کند: فروش در نیکل‌اُدیون[3] و اکران‌های نخست فیلم‌ها. درموردی دیگر

---

1. semantic-syntactic
2. syntax
۳. nickelodeon: ترکیبی از دوکلمه‌ی نیکل (سکهٔ پنج‌سنتی، بهای بلیط ورودی) و اُدیون (مکان نمایش)، نام اولین سالن‌های سینما که فیلم‌های کوتاه یک‌حلقه‌ای و دوحلقه‌ای نمایش می‌دادند. ـم.

www.ketab.ir

جیسن میتل در کتابش ژانر و تلویزیون (۲۰۰۴) ضمن تأمل پیرامون رده‌های مهم تولید و تماشای برنامه‌های تلویزیونی (مثلاً اخبار، کارتون‌ها و برنامه‌های تلویزیون واقعیت) دلیل می‌آورد که چرا تعیین گروه‌ها برمبنای رده‌های "فرهنگی" مناسب است. آیا هر یک از این گروه‌ها ژانری را تشکیل می‌دهند؟ آیا ژانری مثلاً برای فیلم‌های "بیسبالی" یا فیلم‌های تین‌ایجری (نوجوانانه)، فیلم‌هایی با مضمون نیرنگ، فیلم‌های کوتاه و تقلیدهای هجویه‌ای (نقیضه‌ای)[1] سینمایی وجود دارد؟ آیا توضیح پیرامون اولویت‌های مخاطبان یا رویکرد معنایی-نحوی می‌تواند این گروه‌بندی‌ها را توضیح دهد یا نکند این‌ها همچنان چیزهای دیگری هستند؟

خوشبختانه کتاب هوشمندانهٔ ژانرهای سینمایی که استثنائاً قابل‌فهم است مبنایی در اختیار ما قرار می‌دهد که با آن بتوانیم به چنین پرسش‌هایی بپردازیم. توضیحات موان و روش او که ترکیبی از مطالعات ژانری است که تاکنون انجام شده است برای آن عده از ما که ذهنشان پر از این پرسش‌هاست مفید خواهد بود و کار تازه‌واردها را در بررسی و تنظیم آثاری که قبلاً ارائه شده آسان خواهد کرد. همچنین این امید هست که کتابْ علاقه به پژوهش مداوم درمورد این پرسش‌ها و پرسش‌های بعدی را در عرصهٔ مطالعات ژانر بربیانگیزد.

www.ketab.ir

1. parody